

AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON
JURNALI

Агробизнес, наука и технологии

Agribusiness, science and technology

№ 083688

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform & workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vitautas Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 973 sahifa.
E'lon qilishga 2026-yil
30-sentabrda ruxsat etildi.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

КУРПАЯНИДИ КОНСТАНТИН ИВАНОВИЧ

Стратегии цифровой трансформации в Европейском союзе и потенциал институционального трансфера Французского опыта в Узбекистан.....11

ERGASHEV RUSTAM RAJABOVICH

Ilmiy ishlanmalar asosida Spin-off korxonalarini tashkil etish va rivojlantirishning bosqichli boshqaruv modeli.....25

ABDURAXMANOVA MUQADDAS TOXTASINOVNA

Temir yo'l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ilg'or mexanizmlari.....34

ABDULLAYEV ILYOS AXMADOVICH, JABBOROV JAMOLIDDIN MUXAMMADJON O'G'LI

Surxondaryo viloyatida demografik jarayonlarning statistik tahlili.....44

XASANOV SANJARBEK ABDUMANNOBOVICH

Sanoat korxonalarida raqamli transformatsiya darajasini baholash uslubiyoti ("Farg'onaazot" AJ misolida).....50

ABDURAZAKOVA NARGIZA RIXSIBAYEVNA

Aksiyadorlik jamiyatlarida xususiy kapital rentabelligiga ta'sir etuvchi omillar: O'zbekistonning uchta aksiyadorlik jamiyati misolida panel tahlil.....57

SULTANOVA ZUXRA JAKSILIKOVNA

Qaraqalpaqstan Respublikasida region ekonomikasini rivojlantirishda IT park xizmetini amalga oshirish masalalari hamda paydalanilgan mumkinliklari.....69

ERGASHEV G'IYOS BAXROM O'G'LI

Mamlakat qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish zarurati.....76

URMANOVA UMIDA XAKIMDJANOVNA

Sanoat tarmoqlariga investitsiyalarni jalb etish holati va rivojlanish tendensiyalari.....87

SHAMSIDDINOVA DILNOZA SHAVKAT QIZI

O'zbekiston charm poyabzal korxonalarida milliy brend qiymatini oshirishning marketing mexanizmlarini takomillashtirish.....97

MUSAYEV OZODJON SHAVKAT O'G'LI

Mehnat resurslarini boshqarishning zamonaviy usullari va ularning iqtisodiy samaradorligi.....106

XALIKCHAYEVA SADOKAT

Qum-shag'al mahsulotlarini realizatsiya qilishda soliq bazasini aniqlash metodologiyasi "Minimal narx" mexanizmining tatbiq chegaralarini takomillashtirish masalalari.....113

XUSANOV SHUXRAT BURXANOVICH

Moliyaviy hisobotlarni qalbakilashtirish xavfi ko'rsatkichlari tizimini ishlab chiqish.....122

QUDRATOV ALISHER ALIJANOVICH, QODIRQULOVA SEVINCH TOIR QIZI

Qishloq xo'jaligida dukkakli mahsulotlarni yetishtirishda davlatning iqtisodiy tutgan o'rni.....133

IKROMOVA IRODA

Transport logistika korxonalari va koridorlari samaradorligini oshirishda milliy logistikani boshqarish markazi platformasi.....139

AXMADOVA IRODA MUZAFFAR KIZI

The economic role of professional tour guides in enhancing the quality of ecotourism services.....153

SODIQOVA NIGORA TURAYEVNA

Suv resurslari cheklangan sharoitda hududiy ixtisoslashuvni takomillashtirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan O'zbekiston sharoitida foydalanish.....165

АСРОРОВА МАВЛУДА АБДУШУКУРОВНА

Кадровый потенциал в системе государственной научно-инновационной политики: сравнительный анализ опыта зарубежных стран.....175

KULIBOYEV AZAMAT SHONAZAROVICH

Davlat tibbiyot tashkilotlarida tibbiy xizmatlar kalkulyatsiyasini shakllantirish va xarajatlar hisobining uslubiy muammolari.....193

UMAROV JAVOHIR BAHODIR O'G'LI

Tovar operatsiyalari hisobini avtomatlashtirishda integratsiyalashgan axborot tizimlarining roli: jahon tajribasi misolida.....204

KADIROVA LAZOKAT YUREVNA

Davlat moliyaviy nazorati jarayonlarini sun'iy intellekt yordamida riskka yo'naltirilgan raqamli nazorat modeli asosida takomillashtirish.....212

BAXSHULLOYEV FERUZBEK

The economics of digital water management: a critical review.....226

TO'XTAYEV UMIDJON SHUHRAT O'G'LI

Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish iqtisodiy mexanizmi amal qilish tamoyillari.....236

RAXIMOV ANVAR NORIMOVICH, MIRZAYOROVA HURIYAT

UBAYDULLAYEVNA
Qashqadaryo viloyatida qishloq xo'jaligi tadbirkorligi samaradorligidagi hududiy tafovutlarni baholash.....244

XURRAMOV XOLBEK XURRAM O'G'LI

O'zbekistonning janubiy hududlarida anorchilik tarmog'ining rivojlanish tendensiyalari.....251

ABDUSHEROZOVA MADINA SODIQJON QIZI

Agrologistika korxonalarini rivojlantirish va shartnomaviy munosabatlarni takomillashtirish.....258

ZARIKEYEVA MIYASAR MARATOVNA

Ekonometrik modellashirishda endogenlik muammosi: nazariy yondashuvlar va zamonaviy baholash usullari.....264

KODIROVA GAVHAROIY QUTBIDINOVNA

Sanoat korxonalarining tashkiliy va iqtisodiy xususiyatlari.....276

DJURAYEVA RUXSORA NEMATILLOYEVNA

Qishloq joylarida aholi turmush farovonligini yaxshilash va bandligini ta'minlash yo'llari (Buxoro viloyati misolida).....283

SULTANOV BAXODIR FAYZULLAYEVICH, SULTANOV AZIZBEK BAXODIR

O'G'LI

Qishloq xo'jaligida melioratsiyadan yashil-raqamli transformatsiyagacha: evolyutsion rivojlanish va boshqaruv modeli.....290

BAYMURATOVA ZINA AQILBEKOVNA

Improving the credit risk management system in commercial banks.....299

SHERQO'ZIYEVA UMIDA ULUG'BEK QIZI

Sun'iy intellekt ta'sirida mehnat bozori: texnologik ishsizlik, kasblar qayta taqsimlanishi va inson kapitaliga yangi talablar.....308

MASHARIPOVA SARVINOZ

Sanoat tarmoqlarida yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida energiya tejamkorligini oshirishda xorij tajribasi.....320

ACHILOV MASHRAB ULUG'BEKOVICH

Intensiv bog'dorchilikni modernizatsiyalashning resurs-integratsiyalashgan mexanizmi.....328

ABDULLAEV MUZAFFAR ABDUJABBAROVICH, KARIEVA GULNORA

ABDULLAEVNA, NARINBAEVA GULNORA KARIMOVNA

Prospects for the formation of the economic mechanism of innovation policy in the regions.....335

ABDULLAYEVA SHAXNOZA ERKINOVNA

O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish istiqbollari.....345

MAVRULOV RAVSHAN NEMATJONOVICH

Farg'ona vodiysidagi kichik biznes subyektlari faoliyati samaradorligini baholash.....351

QUDRATOV BAHODIR G'AYBULLAEVICH

Buxoro viloyatida elektron xizmatlarni rivojlantirishning hududiy iqtisodiy o'sishga ta'siri.....360

AZIZKHODJA AMONOVICH SHARIPOV

Ownership structure, marketing innovation and market performance in Uzbekistan: evidence from 2020–2025.....369

ABDULLAYEV ILYOS AXMADOVICH, HAMROYEV SAMANDAR ANVAR O'G'LI

O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan oliy ta'lim tashkilotlari statistik ko'rsatkichlar va ularning dinamikasi.....377

ZAFAR QODIROV ABDIVAXOBOVICH

The economic nature, necessity, classification, characteristics, and theoretical foundations of long-term asset valuation.....385

BOBOBEKOV BAXROM KAXXAROVICH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida joriy aktivlarni tahlil qilishning axborot ta'minotini takomillashtirish va undan samarali foydalanish usullari.....397

KADIROVA MARALJON MATYAKUBOVNA

Innovatsion faoliyat asosida tekstil korxonalari raqobatbardoshligini baholash va rivojlantirish mexanizmlari.....403

MUSAYEVA NIGORA NURIDDINOVNA

Iqtisodiy taraqqiyotning yangi bosqichida O'zbekistonning rivojlanish modeli.....415

YORBEKOVA DILOROM MUXAMMADKULOVNA

Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi metodikasini takomillashtirish masalalari.....422

MUHAMMAD UMAR ASLAM

Agritourism as a driver of sustainable rural development in Uzbekistan: economic, environmental and socio-cultural perspectives.....431

XUDAYBERDIYEVA FILYURA MIRZAMASHRABOVNA

Yangi O'zbekiston taraqqiyotida yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish.....445

ISOQOV HASAN ABDUXALIMOVICH

Qashqadaryo viloyatida oziq-ovqat sanoati innovatsion rivojlanishining ko'p omilli ekonometrik modelini ishlab chiqish.....454

SAGIEVA MOLDIR ORAZBAY QIZI, MADREYMOVA ALTINAY SARSENBAEVNA

Qoraqalpog'iston Respublikasida tashqi savdo va eksport salohiyatining hududiy iqtisodiy o'sishdagi roli.....464

ULUG'MURODOV FARXOD FAXRIDDINOVICH

Elektron savdo xizmatlarida qaytarish va sotuvdan keyingi xizmatlarni takomillashtirishning iqtisodiy ahamiyati.....472

NAVRUZ ISLAMOV

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimini boshqarish strategiyalarining nazariy asoslari va ularni tasniflashga yondashuvlar.....481

RAIMBERDIYEV SAMANDAR SHERZOD O'G'LI

Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda strategik boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish.....490

YO'LDOSHEVA MOHICHEHRA MUSURMON QIZI

Kambag'allikni qisqartirishda tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy zarurati: muammolar va ilmiy yondashuvlar.....502

NORMURODOV SARVAR NORBOY O'G'LI

Mamlakatimizda eksport imkoniyatlarini kengaytirish va qishloq xo'jaligini rivojlantirish.....509

XABILOV DJAXONGIR XAKIMOVICH

Budjet tashkilotlarida hisob siyosati sifatini baholashning takomillashtirilgan konseptual modeli.....518

MAMATMUMINOV XOLBEK OMONOVICH

Hududlar iqtisodiy rivojlanishidagi nomutanosibliklarni kamaytirish va mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish yo'llari.....525

NAVRUZ-ZODA BAXTIYOR NEGMATOVICH, TOXIROV JAVLON RAXIMOVICH

Savdo xizmatlari raqobatbardoshligini oshirishda raqamli marketingdan samarali foydalanishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....533

SOTIBOLDIYEVA DILRABO SHUXRATOVNA

O'zbekistonda inson kapitaliga kiritilayotgan investitsiyalarning samaradorligini baholashdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari.....546

SIROJOV OXUNJON ODIL O'G'LI

Buxoro viloyati savdo korxonalari raqobatbardoshligini oshirishda marketing mexanizmini takomillashtirish: raqamli imkoniyatlar va xorijiy tajriba.....552

XABILOV DJAXONGIR XAKIMOVICH

Byudjet tashkilotlarida hisob siyosatining nazorat va axborot funksiyalarini kuchaytirish.....556

YULDASHOV AZIZ AVAZOVICH

Korxona raqobatbardoshligini oshirishda strategik inson resurslarini boshqarishning ahamiyati.....572

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA TOMORQA XO'JALIKLARINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY ZARURATI: MUAMMOLAR VA ILMIY YONDASHUVLAR

YO'LDOSHEVA MOHICHEHRA MUSURMON QIZI

Toshkent davlat agrar universiteti

Agroiqtisodiyot kafedrası tayanch doktoranti

E-mail: mohichehrayuldosheva1996@gmail.com

ORCID: 0009 0008 5127 6505

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirishning kambag'allikni qisqartirishdagi tashkiliy-iqtisodiy ahamiyati tadqiq etilgan. Tizimli, qiyosiy va iqtisodiy-statistik tahlil asosida dehqon va tomorqa xo'jaliklarining qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishidagi o'rni hamda ularning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi muammolar baholangan. Tadqiqot natijasida tomorqa xo'jaliklari faoliyatini "resurs ta'minoti – ishlab chiqarish – kooperatsiya – saqlash va qayta ishlash – realizatsiya – daromad" yaxlit iqtisodiy zanjiri asosida rivojlantirish hamda kambag'allikni qisqartirishga xizmat qiluvchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: kambag'allik, tomorqa xo'jaligi, dehqon xo'jaligi, aholi daromadlari, bandlik, iqtisodiy samaradorlik, kooperatsiya, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm.

Аннотация. В статье исследовано организационно-экономическое значение развития личных подсобных хозяйств в сокращении бедности в Узбекистане. На основе системного, сравнительного и экономико-статистического анализа оценены роль дехканских и личных подсобных хозяйств в сельскохозяйственном производстве, а также проблемы, влияющие на их экономическую эффективность. В результате исследования обоснована необходимость развития деятельности личных подсобных хозяйств на основе целостной экономической цепочки «ресурсное обеспечение – производство – кооперация – хранение и переработка – реализация – доход», а также совершенствования организационно-экономических механизмов, способствующих сокращению бедности.

Ключевые слова: бедность, личное подсобное хозяйство, дехканское хозяйство, доходы населения, занятость, экономическая эффективность, кооперация, организационно-экономический механизм.

Abstract. This article examines the organizational and economic significance of developing household plots in reducing poverty in Uzbekistan. Based on systematic, comparative, and economic-statistical analysis, the study assesses the role of dehkan farms and household plots in agricultural production, as well as the problems affecting their economic efficiency. The findings substantiate the need to develop household plot activities based on an integrated economic chain of "resource provision – production – cooperation – storage and processing – marketing – income" and to improve organizational and economic mechanisms that contribute to poverty reduction.

Keywords: poverty, household plot, dehkan farm, household income, employment, economic efficiency, cooperation, organizational and economic mechanism.

KIRISH

So'nggi yillarda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlarida kambag'allikka barham berish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash muhim vazifalar sifatida belgilangan [1]. Ushbu maqsadlarga

erishishda qishloq xo'jaligining turli shakllari, jumladan, tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish, aholi bandligini oshirish va barqaror daromad manbalarini shakllantirish ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda milliy kambag'allik darajasi 2024-yildagi 8,9 foizdan 2025-yilda 5,8 foizgacha kamaygan [2]. Erishilgan natijalarni yanada mustahkamlash, ayniqsa, qishloq joylarda aholi bandligi va mustaqil daromad manbalarini kengaytirish mavjud iqtisodiy resurslardan, jumladan, tomorqa xo'jaliklari imkoniyatlaridan samarali foydalanish zaruratini kuchaytiradi. Bu borada tomorqa xo'jaliklari kichik yer maydonlari va oila mehnatidan samarali foydalanish, oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish, o'zini o'zi band qilish hamda qo'shimcha daromad manbalarini shakllantirish imkoniyati bilan muhim iqtisodiy ahamiyat kasb etadi. Biroq tomorqa xo'jaliklarining mavjud iqtisodiy salohiyatidan to'liq foydalanishga resurs ta'minotidagi cheklovlar, moliyaviy mablag'larning yetarli emasligi, kooperatsiya aloqalarining sustligi, agroxizmatlardan foydalanish darajasining pastligi hamda mahsulotni saqlash, qayta ishlash va realizatsiya qilish tizimining yetarlicha rivojlanmaganligi to'sqinlik qilmoqda. Mazkur muammolarning o'zaro bog'liqligi tomorqa xo'jaliklarini alohida ishlab chiqarish birligi sifatida emas, balki ishlab chiqarishdan yakuniy daromad shakllanishigacha bo'lgan jarayonlarni qamrab oluvchi yaxlit tashkiliy-iqtisodiy tizim sifatida tadqiq etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mavjud ilmiy tadqiqotlarda tomorqa va kichik xo'jaliklarning qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, aholi bandligi va daromadlarini oshirish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni turli jihatlaridan tadqiq etilgan. Biroq O'zbekiston sharoitida tomorqa xo'jaliklarining kambag'allikni qisqartirishdagi iqtisodiy imkoniyatlarini resurs ta'minoti, ishlab chiqarish, kooperatsiya, mahsulotni saqlash va qayta ishlash, realizatsiya hamda yakuniy daromad shakllanishi bilan o'zaro bog'liq holda tizimli baholash masalalari yetarlicha tadqiq etilmagan. Bu esa mazkur jarayonlar o'rtasidagi tashkiliy-iqtisodiy bog'liqlikni aniqlash va ularni yagona tizim doirasida tadqiq etish zaruratini yuzaga keltiradi. Shundan kelib chiqib, tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda tomorqa xo'jaliklarining kambag'allikni qisqartirishdagi iqtisodiy ahamiyatini baholash, ularning rivojlanish holatini tahlil qilish, mavjud asosiy tashkiliy-iqtisodiy muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy yondashuvlarni asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Kambag'allikni qisqartirish va qishloq xo'jaligini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda, ayniqsa, qishloq hududlarida kichik ishlab chiqaruvchilar faoliyatini rivojlantirish aholi bandligini ta'minlash, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida qaraladi.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan U.P. Umurzakov va A.J. Toshboyevning tadqiqotlarida qishloq va suv xo'jaligida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tashkil etish, rejalashtirish va boshqarish, ularning moliyaviy va ishlab chiqarish faoliyatini rivojlantirish hamda moliyaviy qo'llab-quvvatlashning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan[3]. Mazkur yondashuvlar qishloq hududlarida kichik xo'jalik yuritish shakllarining iqtisodiy faollik va daromad manbalarini shakllantirishdagi o'rnini tadqiq etish uchun muhim nazariy asos hisoblanadi.

B.B. Berkinovning ilmiy tadqiqotlarida oilaviy tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish, uy xo'jaliklarining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish hamda aholi iste'mol talabini baholash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, olimning oilaviy tadbirkorlikka oid tadqiqotlarida oila xo'jaligining mavjud iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish va tadbirkorlik faolligini oshirish masalalari yoritilgan[4]. Shuningdek, B.B. Berkinov tomonidan mahalla hududida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talabi, qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan ta'minlanganlik darajasi hamda uy xo'jaliklari kesimidagi tegishli ko'rsatkichlarni baholash va prognozlash masalalari tadqiq etilgan[5]. Ushbu ilmiy qarashlar tomorqa xo'jaliklarini oilaviy iqtisodiy faoliyat, oziq-ovqat ta'minoti va daromad manbalarini shakllantirish bilan bog'liq holda o'rganishda muhim nazariy-uslubiy ahamiyat kasb etadi.

N.A.Ochilovning tadqiqotlarida dehqon xo'jaliklari va aholi tomorqa yerlarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirish hamda tomorqa xizmatlarini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Muallif tomonidan tomorqa xo'jaliklariga xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirish, mavjud xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va "Tomorqa xizmatlari klasteri" faoliyatini tashkil etish orqali mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan[6]. Mazkur yondashuv tomorqa xo'jaliklari samaradorligini faqat ishlab chiqarish jarayoni bilan emas, balki ularga xizmat ko'rsatish va tegishli tashkiliy-iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirish bilan bog'liq holda baholash zarurligini ko'rsatadi.

Xorijiy olimlarning tadqiqotlarida kichik xo'jaliklarni rivojlantirish va ularning bozor munosabatlaridagi ishtirokini kengaytirish qishloq aholisi daromadlarini oshirish hamda kambag'allikni qisqartirishning muhim omillaridan biri sifatida baholanadi. J.W. Mellor va S.J. Malik kichik tijorat xo'jaliklarida ishlab chiqarish va daromadning o'sishi nafaqat mazkur xo'jaliklar farovonligiga, balki qishloq hududlaridagi iqtisodiy faollik va bandlikka ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini asoslagan[7]. A.G. Geffers va M.P.J. Tabe-Ojong tomonidan kichik fermer xo'jaliklari misolida amalga oshirilgan empirik tadqiqotlarda esa xo'jaliklarning tijoratlashuvi daromad va aktivlarning oshishi, shuningdek, daromad kambag'alligi va kambag'allik tafovutining qisqarishi bilan bog'liqligi aniqlangan[8]. S.O.Ogutu va M.Qaim tadqiqotlarda ham kichik xo'jaliklarning bozorga yo'naltirilishi ularning daromadlarini oshirish va ko'p o'lchovli kambag'allikni kamaytirishga xizmat qilishi ko'rsatilgan[9]. Mazkur natijalar kichik xo'jaliklarning kambag'allikni qisqartirishdagi iqtisodiy

imkoniyatlari faqat mahsulot ishlab chiqarish bilan cheklanmasdan, ularning bozorga chiqishi va tijoratlashuv darajasi bilan ham uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Xorijiy olimlarning mazkur ilmiy xulosalari xalqaro tashkilotlar tadqiqotlarida ham o'z aksini topgan. Xususan, FAO tadqiqotlarida oilaviy xo'jaliklarning oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq hududlarini rivojlantirishdagi muhim o'rni qayd etilib, ularning iqtisodiy samaradorligini oshirishda innovatsiyalar, maslahat xizmatlari, ishlab chiqaruvchilar tashkilotlari va bozor institutlarining ahamiyati ta'kidlangan[10]. Jahon banki tadqiqotlarida qishloq xo'jaligi mahsuldorligini oshirish, kichik ishlab chiqaruvchilarning bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirish va qiymat zanjirlarini rivojlantirish qishloq aholisi daromadlarini oshirish hamda kambag'allikni qisqartirishning muhim omillari sifatida qaraladi[11]. IFAD materiallarida esa kichik ishlab chiqaruvchilarning daromadlarini oshirishda moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, ishlab chiqaruvchilar tashkilotlarini rivojlantirish, infratuzilmani yaxshilash hamda bozor va qiymat zanjirlari bilan aloqalarni mustahkamlashga alohida e'tibor qaratilgan[12].

Shu jihatdan, mavjud tadqiqotlarda tomorqa va kichik xo'jaliklarning ishlab chiqarish samaradorligi, oilaviy daromadlarni shakllantirish, xizmat ko'rsatish hamda bozorga integratsiyalashuv masalalari turli yo'nalishlarda tadqiq etilgan. Biroq O'zbekiston sharoitida tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirishning kambag'allikni qisqartirishga ta'siri va ushbu ta'sirni kuchaytiruvchi tashkiliy-iqtisodiy omillarni kompleks baholash masalalari yetarlicha tadqiq etilmagan. Mazkur tadqiqot aynan ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda O'zbekistonda tomorqa xo'jaliklarining kambag'allikni qisqartirishdagi iqtisodiy ahamiyatini baholash, ularning rivojlanish tendensiyalari va asosiy tashkiliy-iqtisodiy muammolarini aniqlashda tizimli, iqtisodiy-statistik, qiyosiy va institutsional tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining qishloq xo'jaligi va aholi turmush darajasiga oid rasmiy statistik ma'lumotlari, sohaga tegishli normativ-huquqiy hujjatlar va davlat dasturlari, shuningdek, Jahon banki, FAO va IFADning ilmiy-tahliliy materiallari tashkil etdi. Iqtisodiy-statistik va dinamik tahlil asosida 2021–2024-yillarda kambag'allik darajasi hamda dehqon va tomorqa xo'jaliklarining qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishidagi ulushi va uning o'zgarish tendensiyalari baholandi. Qiyosiy va institutsional tahlil yordamida esa tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirish bo'yicha mahalliy va xalqaro yondashuvlar taqqoslanib, ularning faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy tashkiliy-iqtisodiy muammolar tizimlashtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 2021–2024-yillarda dehqon va tomorqa xo'jaliklarining jami qishloq xo'jaligi mahsulotidagi ulushi 65,5 foizdan 62,0 foizgacha kamaygan bo'lsa-da, ularning agrar ishlab

chiqarishdagi salmoqli o'rni saqlanib qolgan. Shu davrda mamlakatda kambag'allik darajasi 17,0 foizdan 8,9 foizgacha pasaygan. Mazkur ko'rsatkichlarning bir davrda kuzatilgan dinamikasi tomorqa xo'jaliklarining kambag'allikni qisqartirishdagi bevosita sababiy ta'sirini o'z-o'zidan isbotlamaydi. Biroq tomorqa xo'jaliklarining agrar ishlab chiqarishdagi yuqori ulushi ularning oila iste'molini ta'minlash, qo'shimcha daromad yaratish va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish orqali aholi iqtisodiy barqarorligiga hissa qo'shish salohiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

1-jadval

O'zbekistonda dehqon va tomorqa xo'jaliklarining qishloq xo'jaligi mahsulotlaridagi ulushi va kambag'allik darajasining o'zgarishi

Yillar	Dehqon va tomorqa xo'jaliklarining jami qishloq xo'jaligi mahsulotidagi ulushi, %	Kambag'allik darajasi, %
2021	65,5	17,0
2022	61,7	14,1
2023	62,3	11,0
2024	62,0	8,9

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi va Jahon banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Tahlil natijalariga ko'ra, tomorqa xo'jaliklarining kambag'allikni qisqartirishdagi iqtisodiy ahamiyati bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, tomorqada yetishtirilgan mahsulotlarning oila tomonidan iste'mol qilinishi oziq-ovqat xarajatlarining bir qismini qoplash imkonini beradi. Ikkinchidan, iste'moldan ortgan mahsulotni sotish oila uchun qo'shimcha pul daromadini shakllantiradi. Uchinchidan, tomorqa faoliyati oila a'zolarining mehnat resurslarini iqtisodiy faoliyatga jalb etish va o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. To'rtinchidan, yetishtirilgan mahsulotni saqlash, qayta ishlash va realizatsiya qilish bilan bog'liq faoliyatlarning rivojlanishi qo'shimcha qiymat yaratish hamda olinadigan daromadni oshirish imkonini beradi.

Shu jihatdan tomorqa xo'jaliklarini faqat qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchi xo'jalik shakli sifatida emas, balki oilaning oziq-ovqat xarajatlarini qisqartirish, qo'shimcha daromad yaratish va bandlik imkoniyatlarini kengaytiruvchi iqtisodiy faoliyat shakli sifatida baholash maqsadga muvofiq. Biroq ushbu iqtisodiy imkoniyatlardan samarali foydalanish tomorqa xo'jaliklarining ishlab chiqarish resurslari bilan ta'minlanganligi, moliyaviy va agroxizmatlardan foydalanish imkoniyatlari, kooperatsiya tizimining rivojlanganligi hamda mahsulotni bozorga chiqarish sharoitlari bilan uzviy bog'liq. Tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish faqat yer maydoni yoki yetishtiriladigan mahsulot hajmi bilan belgilanmaydi. Ularning iqtisodiy natijadorligi ishlab chiqarish resurslari bilan ta'minlanganlik, moliyaviy imkoniyatlar, agroxizmatlardan foydalanish, kooperatsiya aloqalari, mahsulotni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasi hamda bozorga chiqish imkoniyatlari bilan uzviy bog'liq.

Shundan kelib chiqib, tomorqa xo'jaligining iqtisodiy faoliyatini "resurs ta'minoti – ishlab chiqarish – kooperatsiya – saqlash va qayta ishlash – realizatsiya – daromad" ketma-ketligidagi yaxlit iqtisodiy jarayon sifatida qarash mumkin. Bunda resurs ta'minoti ishlab chiqarish imkoniyatlarini belgilasa, agroxizmat va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mahsuldorlikni oshiradi, kooperatsiya mahsulotlarni jamlash va bozorga chiqarishni yengillashtiradi, saqlash va qayta ishlash esa qo'shilgan qiymat yaratishga xizmat qiladi. Natijada barqaror realizatsiya tomorqadan olinadigan daromadning oshishiga imkon yaratadi.

Tahlillar tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy salohiyatidan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilayotgan muammolar ham o'zaro bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Suv va ishlab chiqarish resurslari bilan ta'minlashdagi cheklovlar mahsuldorlikka, moliyaviy imkoniyatlarning yetarli emasligi zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga, kooperatsiyaning sustligi esa mahsulotni saqlash, qayta ishlash va realizatsiya qilish imkoniyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli samaradorlikni baholashda mahsulot hajmi bilan bir qatorda bir sotix yerdan olinadigan daromad, realizatsiyadan tushum, oila iste'moli uchun yetishtirilgan mahsulot qiymati va tomorqa daromadining oila jami daromadidagi ulushini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Shu nuqtai nazardan, tomorqa xo'jaliklarini kambag'allikni qisqartirish vositasi sifatida rivojlantirish "ko'proq mahsulot yetishtirish"dan "mavjud resurslardan yuqori iqtisodiy qiymat va barqaror daromad yaratish"ga o'tishni talab etadi. Buning uchun resurs ta'minoti, moliyaviy va agroxizmatlar, kooperatsiya, saqlash va qayta ishlash hamda bozorga chiqish jarayonlarini o'zaro bog'langan yagona tashkiliy-iqtisodiy tizim sifatida rivojlantirish zarur.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari tomorqa xo'jaliklari qishloq aholisi uchun oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojning bir qismini qoplash, qo'shimcha daromad manbalarini shakllantirish hamda oila a'zolarining o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kengaytirish orqali muhim iqtisodiy ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Shu jihatdan, tomorqa xo'jaliklarini faqat qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchi xo'jalik shakli sifatida emas, balki oila daromadlari va iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash orqali kambag'allikni qisqartirishga ko'maklashuvchi iqtisodiy faoliyat shakli sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Tahlillar tomorqa xo'jaliklarining mavjud iqtisodiy salohiyatidan to'liq foydalanish resurslar bilan ta'minlanganlik, moliyaviy va agroxizmatlardan foydalanish imkoniyatlari, kooperatsiya aloqalari, mahsulotni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasi hamda barqaror bozor kanallarining shakllanganligiga bog'liqligini ko'rsatdi. Shu sababli tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirishda alohida muammolarni bartaraf etishga qaratilgan choralar bilan cheklanmasdan, "resurs ta'minoti – ishlab chiqarish – kooperatsiya – saqlash va qayta ishlash – realizatsiya – daromad" ketma-ketligidagi jarayonlarning o'zaro bog'liqligini ta'minlash muhim hisoblanadi.

Shundan kelib chiqib, tomorqa xo'jaliklarini kambag'allikni qisqartirish vositasi sifatida rivojlantirishda asosiy e'tiborni faqat yetishtiriladigan mahsulot hajmini ko'paytirishga emas, balki mavjud yer, mehnat va boshqa resurslardan yuqori iqtisodiy qiymat hamda barqaror daromad yaratishga qaratish zarur. Buning uchun moliyaviy va agroxizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish, saqlash va qayta ishlash infratuzilmasini yaxshilash hamda mahsulotni barqaror bozor kanallari orqali realizatsiya qilish imkoniyatlarini kuchaytirish lozim. Mazkur yo'nalishlarning o'zaro uyg'un holda rivojlantirilishi tomorqa xo'jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va ularning aholi daromadlarini barqarorlashtirishdagi rolini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. United Nations. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations, 2015.
2. World Bank. Uzbekistan – Country Overview. World Bank Group, 2026.
3. Umurzakov U.P., Toshboyev A.J. Kichik biznes va tadbirkorlik: o'quv qo'llanma. – Toshkent: "Sano-standart", 2014. – 480 b. ISBN 978-9943-4365-2-7.
4. Berkinov B.B. Oilaviy tadbirkorlik salohiyatini oshirish yo'llari. Monografiya. – Toshkent, 2019.
5. Berkinov B.B. Mahalla hududida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan iste'mol talablarining tahlili va prognozi // Economics and Innovative Technologies. – 2024. – Vol. 12, No. 2. – B. 245–252.
6. Ochilova N.A. Dehqon xo'jaliklari va tomorqa yerlarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmatlarini takomillashtirish yo'llari // Yangi O'zbekiston iqtisodiyoti. – 2024. – № 7. – B. 22–25.
7. Mellor J.W., Malik S.J. The Impact of Growth in Small Commercial Farm Productivity on Rural Poverty Reduction // World Development. – 2017. – Vol. 91. – P. 1–10. DOI: 10.1016/j.worlddev.2016.09.004.
8. Geffersa A.G., Tabe-Ojong M.P.J. Smallholder commercialisation and rural household welfare: panel data evidence from Ethiopia // European Review of Agricultural Economics. – 2024. – Vol. 51, Issue 1. – P. 54–90. DOI: 10.1093/erae/jbad040
9. Ogutu S.O., Qaim M. Commercialization of the small farm sector and multidimensional poverty // World Development. – 2019. – Vol. 114. – P. 281–293. DOI: 10.1016/j.worlddev.2018.10.012.
10. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). The State of Food and Agriculture 2014: Innovation in Family Farming. – Rome: FAO, 2014. – ISBN 978-92-5-108536-3.
11. World Bank. World Development Report 2008: Agriculture for Development. – Washington, DC: The World Bank, 2007. – ISBN 978-0-8213-7297-5.
12. International Fund for Agricultural Development (IFAD). Smallholder Access to Markets: Evaluation Synthesis. – Rome: IFAD, 2016.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjournal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan C-5669225 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688

Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy